

Mădălin-Cristian FOCȘA

La Slobozia Câmpinei se rescrie istoria

- prolog la o viitoare carte -

Câmpina, 2020

La Slobozia Câmpinei se rescrie istoria.

Povestea descoperirilor și cercetărilor în jurul cazului egumenului sinait Damaschin-Dionisie

Renașterea spirituală a parohiei de cartier Slobozia-Câmpina, în anii '90, a fost adusă atât de schimbarea profundă a realităților sociale românești odată cu lovitura de stat din decembrie 1989, cât și de fericita numire în postul de paroh a unui preot cu har, cultivat și energic, care a reușit să adune în jurul său oameni de calitate și să formeze o comunitate încheagată, vie, cu râvnă spre viața creștină autentică, resfințind astfel acest loc cu urme milenare. Și dacă „omul sfințește locul”, s-a dovedit curând că și locul îl răsplătește pe om, dezvelindu-și secretele la timpul convenit. A fost, printre altele, cazul unei tulburătoare descoperiri, în luna iunie a anului 2007 – în urma unor lucrări de schimbare a dușumelei în interiorul bisericii vechi parohiale (lăcaș moștenit – se credea până de curând – de la schitul Slobozia, proprietate a Eforiei Spitalelor Civile¹).

Astfel, mormântul găsit de părintele paroh Petru Moga în 2007 (*foto 1*), sub resturile unei alte dușumele, și mai vechi, împreună cu fundațiile (*foto 2*) unui lăcaș de cult anterior (peste care s-a suprapus parțial actuala biserică), a atras atenția asupra unei epoci puțin cunoscute și asupra unui personaj blamat de istoriografie: fostul egumen grec Damaschin al mănăstirii Sinaia, cel despre care se știa că a restaurat mănăstirea în urma avariilor produse în războiul austro-turc din anii 1788-1791. De altfel, cei ce s-au ocupat de istoria mănăstirii Sinaia de-a lungul timpului, i-au contestat mai toți paternitatea acestei fapte durabile, deși inscripțiile de pe zidurile bătrânului lăcaș o dovedeau.

A fost meritul părintelui Petru Moga de a fi făcut imediat (ca fost ghid al mănăstirii Sinaia și pasionat de istorie) conexiunea dintre „Dionisie monah” (atestat de inscripția cărămizii din mormântul descoperit – *foto 3*) și monahul Damaschin (egumenul grec sinait de la cumpăna veacurilor XVIII-XIX). Aceasta pentru că se cunoșteau – de mai bine de un secol – două surse documentare ce făceau legătura între Damaschin și metocul mănăstirii de la „Slobozia ot Câmpina”: în primul rând o petiție din 1829, scrisă de starețul Ioasaf, ce apucase în tinerețe stăreția lui Damaschin, și care dădea mărturie că starețul de dinaintea acestuia l-a făcut dichi² pe călugărul Damaschin „ce-l avea afară la Slobozia de lângă Câmpina”³; și în al doilea rând, un manuscris călugăresc din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, ce consemnează tradiția păstrată printre viețuitorii mănăstirii, conform căreia „câtă vreme au stărețit acest Damaschin grecul, i-au fost șederea mai totdeauna în metocul Slobozia”⁴. Pe deasupra, din a doua sursă se mai cunoștea că Damaschin a ridicat la Slobozia „biserica lângă metoh, de zid”.

¹ S-a dovedit însă că biserica deservea atât schitul respectiv (succesor al metocului mănăstirii Sinaia), cât și parohia Slobozia, care este mult mai veche decât părea, pierzându-și originile dincolo de anul 1774.

² Iconom, administrator al moșiilor mănăstirii.

³ Ghenadie Enăceanu, *Sinaea. Istoria santei monastiri...* (1881), p.107. Documentul original s-a pierdut probabil între timp, publicarea lui la 1881 devenind astfel crucială.

⁴ A.G. Găleşescu, *Sinaia...* (1895), p.23. În acest caz documentul original, *Tradiția de știință...* a ieromonahului protosinghel Doroftei Bertescu, datat la 1881, se păstrează și azi la Biblioteca Academiei (Ms.rom.569 B.A.R.).

Or, mormântul găsit avea loc de cinste în pronaos, ca pentru ctitor, iar altul nu s-a mai găsit, deși s-a decapat solul în interiorul întregului lăcaș.

Rămânea totuși, după descoperirea din 2007, să se confirme și documentar ipoteza foarte plauzibilă a părintelui Moga. Pentru aceasta însă, era nevoie de cercetări asidue ale arhivelor, făcute cu multă răbdare. Până să apară oportunitatea acestora, s-a emis ipoteza că egumenul Damaschin „a primit probabil schima mare sub numele de Dionisie”⁵, dar și că Damaschin ar fi același cu „fratele Sichion kir Daniil” din porunca de resfințire de la 1792 a paraclisului mănăstirii Sinaia⁶. În respectivul paraclis se găsește până azi, pictat în frescă pe zidul naosului, unicul portret cunoscut al egumenului Damaschin.

Din păcate, șansa unor investigații documentare s-a lăsat mai mult așteptată, iar elanul și curiozitatea erudită a părintelui Moga nu s-au putut suprapune în timp cu disponibilitatea și pasiunea de investigare în arhive ale subsemnatului – fiu al parohiei – care au apărut mai târziu (tocmai în anul descoperirii eu mutându-mă în capitală). Șansa a făcut în cele din urmă ca destinul biografic să mă readucă șapte ani mai târziu în locurile natale, unde tot prin grija părintelui meu duhovnic Petru Moga - membru activ al filialei locale a Societății de Științe Istorice - am început apropierea mai riguroasă de vechea pasiune: istoria, și îndeosebi istoria locală. Așa a pornit în anul 2015 și cercetarea arhivelor legate de istoria metocului de la Slobozia, iar primele documente depistate au fost cele din Colecția Mănăstirii Sinaia de la Arhivele Naționale Prahova. Printre acestea era și o adeverință din anul 1804 dată starețului Damaschin, ce arată că un anume Tudor Știrbul i-a dat ajutor în „facerea bisericii schitului”⁷.

Aveau să mai treacă alți doi ani până la descoperiri mai elocvente: tot în aceeași colecție, a atras atenția un act nedatat în care se pomenea că „răposatul Damaschin sinaitul” lăsase bani, printre alte locuri, și la „biserica ot Slobozia unde s-au îngropat”⁸. A fost o primă confirmare a faptului că Dionisie cel înhumat în biserica metocului este același cu egumenul Damaschin al Sinăii. Tot în 2017, o providențială întâmplare a dus la descoperirea, în Arhivele Naționale Centrale de la București, a două dosare de zeci de file, din anii 1824-1853, referitoare la administrarea averii lăsate prin testament de către egumenul Damaschin. A fost momentul hotărâtor ce a deschis „cutia Pandorei” pentru subiectul nostru. Munca se anunța anevoioasă și totodată provocatoare, datorită scrisului chirilic de mână, uneori foarte

⁵ Pr. Petru Moga, „Despre parohia Sfântul Nicolae – Slobozia, Câmpina” în *Arheologie și istorie: parohia „Sfântul Nicolae” – Câmpina, jud. Prahova*, coord. Alin Frînculeasa (Târgoviște, 2012), p.18. Echivalența Damaschin - Dionisie avea să fie confirmată de cercetările ulterioare ale subsemnatului.

⁶ Ibidem, p.22, 23 – prin urmare, în același articol pr. Moga îl numește „Daniil Sichiutul” (p.18). Avea să se dovedească o interpretare greșită, făcută însă din cauza publicării eronate a documentului original (Enăceanu, p.42; Găleşescu, p.100-101); în realitate, cuvântul din actul de la 1792 nu este „Sichion”, ci „Zihion/Zihnon” (cf. Doc.Ist.188/CLXXXIII de la B.A.R.) – ceea ce trimite la un alt personaj, cunoscut în epocă, și anume arhiereul grec Daniil, fost episcop de Zihnon (Macedonia Centrală), venit în Valahia și ajuns egumen al mănăstirii Colțea (1780-1804), apoi și epitrop (1787-1804) al Așezămintelor Colțea (de care ținea mănăstirea Sinaia), și chiar – se pare – exarh al mănăstirilor din eparhie, hirotonind adeseori preoți în locul mitropolitului.

⁷ Deși pe atunci termenul „schit” se folosea mai degrabă pentru Sinaia, la Slobozia Câmpinei fiind doar metocul schitului, este totuși posibil să fie vorba despre biserica ridicată de Damaschin la metoc; căci în același act Sinaia e numită și cu termenul „mănăstire”, chiar de două ori, iar după numai șase ani, o catagrafie sumară a mitropoliei menționa Slobozia ca schit și Sinaia ca mănăstire (B.A.R./Mss-CR: A2808, f.27v).

⁸ Arh. Naț. Prahova, doc.130 din Colecția M-rii Sinaia; deslușirea pasajului a fost printre primele reușite ale subsemnatului, ca autodidact în paleografia chirilică.

dezordonat și greu lizibil, în care se prezentau paginile dosarelor (fotografiate integral în noiembrie 2017). Aceasta a făcut ca descoperirile să treneze, în așteptarea unor colaborări cu paleografi experimentați, tot mai rari în ziua de azi. În orice caz, s-a dovedit cu timpul că dosarele conțin și acte originale din ultima parte a vieții lui Damaschin-Dionisie, mergând înapoi până la anul 1805.

În fine, impulsul final pentru înhămarea la un proiect mai amplu de documentare și de valorificare a surselor inedite, a fost dat de apropierea bicentenarului morții lui Dionisie, conform datei de pe cărămida găsită sub craniul său: 10 Mai⁹ 1820. Astfel că, în prima parte a anului curent (2020), am reușit să gădesc sprijin și colaborare la doi specialiști în paleografie chirilică¹⁰, pentru a încerca să marcăm anul acesta momentul aniversar printr-o publicație. Pornind de la necesitatea editării noilor surse documentare identificate, cartea ar urma să facă lumină și să întrească istoria mănăstirii Sinaia și a metocului său, în special în ce privește epoca egumenului Damaschin-Dionisie.

Momentul nefericit al restricțiilor datorate pandemiei de Coronavirus a întârziat cercetările tocmai în momentul când se contura mai serios o a treia sursă arhivistică, și anume colecția de documente istorice ale Academiei Române, unde s-au depistat anul acesta noi surse pentru tema noastră, și încă mai rămâne de cercetat. Totodată, alte obstacole au apărut în ce privește paleografia, căci multe dintre documentele descoperite sunt, evident, scrise în neogreacă¹¹, limba cultă a epocii, limba în care scria și egumenul sinait. Este și cazul celui mai important dintre aceste acte: testamentul făcut de Damaschin în vara anului 1813, abia recent tradus într-o formă brută¹², și care ne-a adus, în preajma comemorării bicentene, noi informații prețioase. Cea mai spectaculoasă dintre ele este aceea a originii probabile a personajului nostru: **s-a născut într-un sat de aromâni** din regiunea Zagori (Epir), zonă celebră pentru emigrația către Principate și pentru destoinicia locuitorilor săi, în majoritate grecizați după epoca de care ne ocupăm.

Așadar, istoria care se cunoștea până la noi, în mare parte datorită celor ce au scris în vremea lui Carol I despre Sinaia (Enăceanu și Găleşescu), ajunge azi să poată fi rescrisă, prin cercetarea mai atentă a arhivelor. Din nefericire însă, tăvălugul comunismului a făcut ca în prezent cea mai importantă sursă documentară pentru istoria mănăstirii Sinaia – vechea arhivă a Epitropiei Colțea de până la 1832¹³ – să fie pierdută, poate definitiv (Eforia Spitalelor Civile, ce o deținea, risipindu-și patrimoniul la desființarea din 1949). Astfel că reconstituirea ce o încercăm acum, în secolul XXI, nu mai beneficiază de aceleași condiții din vremea lui

⁹ Data este evident după calendarul iulian (stilul vechi, în vigoare pe atunci), și corespunde cu ziua de 22 Mai a calendarului gregorian (cel îndreptat, care era în vigoare doar în Transilvania).

¹⁰ Un mai vechi colaborator, col.(r) **Ion Dedu** din Ploiești (fost cadru didactic al Școlii de Poliție de la Câmpina, paleograf autodidact și prolific valorificator de noi surse documentare în contextul mișcării culturale animate de fundația „Ploiești – Mileniul III”), și o cunoștință foarte prețioasă, părintele protosinghel dr. **Mihail Harbuzaru** de la Mănăstirea Sinaia (expert atestat în carte veche românească și străină, cel mai potrivit specialist care putea fi cointerestat în dezlegarea enigmelor trecutului mănăstirii și a metocului său).

¹¹ Iar dacă paleografiile de româno-chirilică sunt rari, cei de neogreacă sunt rarissimi, și toți foarte ocupați.

¹² Prin amabilitatea dnei Lia Brad-Chisacof, doctor în filologie neogreacă, cercetător științific gr.I la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.

¹³ Arhivă ce conținea acum un secol și jumătate nu mai puțin de 304 documente doar cu proprietățile mănăstirii Sinaia (!), inclusiv un pachet cu 18 acte ale metocului Slobozia (conform unui inventar făcut în 1872).

Enăceanu, Găleşescu sau măcar Ion Ionașcu (medievistul ce-a studiat arhiva Eforiei în perioada interbelică). Și, din păcate, niciunul dintre ei n-a apucat să publice sistematic documentele mănăstirii Sinaia, la care a avut acces.

În prezent, stadiul la care a ajuns demersul nostru este următorul: au fost depistate (în principal în cele trei surse arhivistice amintite) cca 70 documente inedite din epoca lui Damaschin-Dionisie, legate de el sau de mănăstirea Sinaia, la care se adaugă câteva deja publicate. Dintre cele inedite, peste jumătate sunt deja transliterate și pregătite de publicare, iar alte 15 au doar rezumate. Rămân de tradus cca 15 acte (majoritatea grecești), însă depistarea de noi documente va continua după redeschiderea arhivelor și bibliotecilor.

Enumerăm în cele ce urmează principalele „descoperiri” de informații, care aduc noutăți sau corectează ceea ce au greșit ori n-au cunoscut Enăceanu și Găleşescu (și, după ei, toți cronicarii ulteriori ai mănăstirii Sinaia, până în zilele noastre).

Cel mai vechi act în care apare Damaschin datează din mai 1784¹⁴, și din același an avem un al doilea document, ce-l atestă ca „dichiul mănăstirii”. Se confirmă astfel mărturia starețului Ioasaf din 1829, cum că Damaschin a fost iconom al mănăstirii în anii dinaintea războiului austro-turc. Din iarna 1789-1790 (deci după instaurarea ocupației austriece) avem primele documente care îl atestă egumen pe Damaschin¹⁵, pentru ca abia în martie 1790, mitropolitul Cosma să emită cartea oficială de egumenie¹⁶. Acestea ne îndreptățesc să bănuim că momentul refacerii obștii monahale sinaite, sub conducerea lui Damaschin, a putut fi imediat după ocuparea țării de către austrieci în noiembrie 1789. De altfel, chiar din anul următor, al instalării sale oficiale în egumenie, avem acte (publicate în marile colecții antebelice de documente) despre activitatea egumenului sinait legată de noile realități militar-administrative.

A urmat, firesc, refacerea mănăstirii afectate, astfel că în primăvara lui 1792 (cum arată și pisană, și inscripția zugravilor de la proscomidie, și porunca de târnosire), Damaschin pregătise paraclisul pentru funcționare, refăcându-i și pictura, unde apare de atunci și portretul său, cu inscripția „Damaschin monah sinait” (*foto copertă*). Istoricii mai noi ai mănăstirii (de pildă ierom. Nectarie Măgureanu în 2000) au preluat interpretarea greșită și tendențioasă a lui Enăceanu, cum că Damaschin n-ar fi restaurat mănăstirea ca egumen, ci numai ca iconom al starețului precedent¹⁷ - deși exista un document de mult publicat¹⁸, care îl atesta ca egumen în septembrie 1793, deci între refacerea paraclisului și cea a bisericii. Între timp, noi am depistat și alte documente inedite ce îl pomenesc pe Damaschin ca egumen al Sinăii, în anii 1793 și 1794 (înainte de refacerea bisericii și scrierea pisaniei la 16 sept. 1795 - *foto 6*); pentru anii de după sfințire existau chiar menționări deja publicate (din 1797 și 1801).

¹⁴ O scrisoare către mitropolit, semnată de egumenul Sinăii și de „Damaskinos”, din textul căreia rezultă că cei doi păreau să aibe egală greutate, oricare dintre ei putând purta grijă de mănăstire.

¹⁵ O serie de acte grecești și nemțești, ce vorbesc despre cazul unei lăzi cu odoare ale Sinăii, trimise la Brașov de Damaschin, pentru a le pune în siguranță, probabil în contextul conflictelor din 1788-1789.

¹⁶ Act ignorat de istoricii Sinăii de până la noi, și care-l pomeneste pe ierarhul Daniil de Zihnon (epitropul și exarhul de care am pomenit) ca fiind cel care a dat mărturie mitropolitului despre vrednicia lui Damaschin.

¹⁷ Care stareț de fapt murise în vremea războiului (Enăceanu, p.108; Găleşescu, p.20).

¹⁸ De către V.A. Urechia în *Istoria...* sa (volumul din 1893 - la exact un secol de la data documentului).

Deducem, dintr-unul dintre actele găsite de noi, că în iulie 1794 Damaschin locuia la Câmpina – aceasta vine în consonanță cu mărturia din *Tradiția...* călugărului Doroftei Bertescu (1881), cum că „i-au fost șederea mai totdeauna în metocul Slobozia”.

Din 1801 avem o adeverință semnată de însuși Damaschin¹⁹, prin care încuviința vinderea unei vii a mănăstirii, de la Măgureni, pe care o dăduse de opt ani în arendă.

Un moment cheie este hirotesia întru arhimandrit a ieromonahului Iustin, la 13 septembrie 1802 – document ce a fost interpretat de către istorici ca o numire în egumenie a acestuia. Deși actul (recent transliterat), nu atestă decât ridicarea sa la rang de arhimandrit (o premieră în istoria mănăstirii), un baston de stareț²⁰ vine să întărească faptul că Iustin a primit tot atunci și egumenia. După doi ani și jumătate, același mitropolit avea să-l confirme însă ca egumen tot pe Damaschin²¹. Aceasta ne îndreptățește să credem că hirotesia lui Iustin a dat într-adevăr naștere unui conflict interior, tranșat cel mai târziu la 1805 prin confirmarea în stăreție a lui Damaschin. În orice caz, Iustin n-a rămas stareț decât puțin timp, căci adeverința amintită mai sus, din 1804, îl numea pe Damaschin „Sfinția Sa părintele Sinaït” – și nu „proîn²² Sinaït” (cum vom vedea că avea să apară în toate documentele, imediat după ce și-a încetat definitiv egumenia). În orice caz, după confirmarea²³ sa din 15 martie 1805, Damaschin apare ca egumen cel puțin într-un act inedit, găsit de noi.

În 1806, vodă Constantin Ipsilanti fuge din scaun, poposind o noapte la Sinaia. Un răvaș de împrumut dintre actele găsite în arhive, datat patru luni mai târziu, arată că Damaschin împrumutase cu bani familia boierului Ștefan Belu²⁴ în timp ce se afla în Brașov. Ne întrebăm dacă nu cumva, în tulburările aduse de noul război și iminenta ocupație rusească, Damaschin să fi însoțit (măcar temporar) curtea grecească a lui Ipsilanti în refugiul său, până la Brașov.

Toamna anului 1808 este o cotitură importantă în viața personajului nostru: din octombrie datează un prim testament al său²⁵, iar din luna următoare, primul act în care este pomenit cu particula „proîn (fost) Sinaït”. Ce se întâmplase ? Un document ulterior (din 1814) avea să dea mărturie că începând tocmai cu luna octombrie 1808, administrarea mănăstirii Sinaia trecuse în sarcina arhimandritului Iustin. Toate acestea, coroborate, ne duc la ipoteza că în octombrie 1808, lui Damaschin i s-a luat definitiv funcția de egumen – moment probabil de cotitură pentru el, de vreme ce își face și testamentul.

În concluzie, suntem azi în măsură să corectăm anii de stăreție ai monahului Damaschin, așa cum se știau până acum, în sensul să **egumenia lui a durat din 1789 (cca) până la 1808**,

¹⁹ Și întărită cu o pecete proprie, se pare, pe care s-ar recunoaște literele D K – aproape la fel ca pe paftaua din muzeul mănăstirii (*foto 7*), despre care se știe că este de la Damaschin.

²⁰ Aflat la 1895 în patrimoniul mănăstirii și inscripționat cu „Iustin Arhimandritul 1802” (vezi Găleşescu, p.116).

²¹ Enăceanu, p.106 – din păcate documentul original n-a fost publicat și n-a apărut până acum nicăieri.

²² Adică „fost” („proîn” e termen grecesc, desemnând o persoană care a avut un rang pe care nu-l mai are).

²³ Interesant că Enăceanu scrie despre o confirmare, iar nu o re-numire ca egumen.

²⁴ Strămoșul neamului Bellu din Țara Românească, cu origini de asemenea aromâne, marele logofăt Ștefanache Belu era nepotul arhierelui Daniil de Zihnon, care-l lăsase, la moartea sa în 1804, epitrop al Așezămintelor Colțea, în locul său (funcție în care se afla și la momentul împrumutului).

²⁵ În grecește, care-și așteaptă traducerea.

cu o întrerupere scurtă după anul 1802, datorată arhimandritului Iustin²⁶. Va rămâne de lămurit atât întreruperea menționată, cât și perioada de început a stăreției sale, căci egumenul anterior, Isidor, nu e pomenit de niciun document contemporan lui, iar pomelnicul stareților (Manuscrisul nr.29 din biblioteca Mănăstirii Sinaia²⁷) îi ignoră stăreția, trecând 26 ani în dreptul egumeniei lui Damaschin.

Momentul din 1802, sau mai degrabă cel din 1808, trebuie să fie acela despre care Ioasaf scria la 1829 că „acel Damaschin grecul, văzând că l-au lipsit, s-au făcut sudit franțuzesc și au băgat schitul la o mare datorie...”²⁸. N-am reușit încă identificarea vreunui document despre procesul dintre mănăstirea Sinaia și fostul său egumen, devenit supus al Franței. În schimb, în ce privește cetățenia franceză atragem atenția asupra unui episod petrecut în luna mai a anului 1804. Atunci, vodă Ipsilanti îl surghiunise tocmai la mănăstirea Sinaia pe boierul Ioan Faca, un cunoscut opozant al său, mare filofrancez, care îndrăznise să-i scrie tocmai împăratului Napoleon, trădând poziția pro-rusească a domnitorului și sperând într-o apropiată „eliberare” a țării de către armatele franceze²⁹. Or, Ioan Faca avea origini aromâne, ca și Damaschin³⁰; n-ar fi deloc exclus ca el să fi sădit în inima egumenului sinait cel puțin admirația pentru faptele lui Napoleon și pentru cultura franceză, dacă nu și pentru ideile iluministe ale revoluției. Așa s-ar explica faptul că Damaschin a alergat la protecțiunea franceză, într-un context în care printre grecii din Principate se răspândea influența și fascinația Franței, iar curentul ideilor de libertate propagate de revoluție le dădea și lor speranța scuturării jugului turcesc³¹.

Din suplica lui Ioasaf (1829) mai aflăm că Damaschin a obținut, în urma procesului, cel puțin uzufructul viager (dacă nu și proprietatea temporară) al moșiei mănăstirii de la Măneciu³², precum și al unei case din Câmpina. S-a crezut până acum că aceasta era casa făcută de el la metocul din Slobozia, însă mai degrabă poate fi vorba despre „casele de la Foișor ot Câmpina”³³, pe care avea să le lase din nou mănăstirii prin testamentul său. În orice caz, Ioasaf scria că Damaschin „le-au stăpânit vreo zece ani, până când au murit”³⁴ – prin

²⁶ Iustin era ucenic al sfântului Paisie Velicicovski de la Neamț, și ajunsese la Sinaia cu alți trei călugări nemțeni, probabil după moartea marelui lor duhovnic (1794) – vezi Găleşescu, p.23. Foarte recent, un portret din epocă al său (pictat în ulei) a fost redescoperit la mănăstirea Sinaia (*foto 9*).

²⁷ Aflat în pregătire pentru publicare (translitterat de protos. Mihail Harbuzaru), manuscrisul a fost scris de-a lungul întregii existențe a mănăstirii.

²⁸ Enăceanu, p.108.

²⁹ Vezi Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote* (1982), p.195-196.

³⁰ Apropierea dintre ei se vede și din faptul că în condica manuscrisă a stareților sinaiți, unde se treceau pomelnicele ctitorilor, binefăcătorilor și stareților (Ms.29 de la M-rea Sinaia), înainte de pomelnicul „răposatului Dionisie monah proin Sinait” apare tocmai „pomelnicul lui Faca” (f.19).

³¹ Trebuie menționat că însuși protectorul său, mitropolitul Dositei Filitti, avea să ceară cetățenia franceză în 1810 (actul a fost publicat la 1912 de Nerva Hodoș, în colecția Hurmuzaki) - ocazie cu care mărturisea că neamul său era originar din Ithaca (aflată în acel moment sub jurisdicția imperiului francez), dar el se născuse la ...Iania (tocmai pe meleagurile natale ale lui Damaschin !).

³² Era chiar cea mai întinsă moșie a Sinăii, astăzi comuna Măneciu fiind a doua ca suprafață din județ.

³³ Dăruită mănăstirii de o anume Zmaranda (cf. Ms.29 de la Sinaia), proprietatea aceasta, pomenită de mai multe surse din epocă, e aceeași cu cârciuma mănăstirii Sinaia, aflată în târgul Câmpinei. Recent am identificat (cu ajutorul unor schițe cadastrale din 1865-1871) locul acesteia ca fiind undeva pe Calea Telegii (azi Calea Doftanei), aproximativ în fața sediului de azi al societății HidroPrahova și Direcției Economice a Primăriei.

³⁴ Enăceanu, p.108.

urmare, anul aproximativ al sentinței ar fi 1810. Chiar în acel an, catagrafia clericală a eparhiei³⁵ nu-l menționează pe Damaschin printre viețuitorii mănăstirii – în schimb, așa cum spuneam, e anul în care pentru prima oară documentele atestă clar metocul de la Slobozia ca „schit”. Referitor al uzufructul viager al lui Damaschin, putem face o altă paralelă cu destinul protectorului său, mitropolitul Dositei, care după demisia (forțată de ocupația rusească) din 1812, se retrage la Brașov, obținând totuși pe viață venitul mănăstirii ...Sinaia (!), cu „toate ale ei”³⁶; avea să moară în 1826, la șase ani după Damaschin-Dionisie.

Așadar, după „multele judecăți” dintre el și mănăstire, Damaschin, retras probabil la Câmpina (poate nu neapărat la metoc !), și-a făcut un al doilea testament, mai amplu, în vara lui 1813, în care se îngrijește unde să-și lase averea sa de peste 50.000 groși³⁷. Mai întâi împarte 17.000 groși rubedeniilor sale apropiate, iar cu restul face diverse milostenii, la loc de cinste fiind meleagurile sale natale; astfel am aflat numele satului de baștină, **Ciupelova** (azi Tsepelovo), un vechi sat de vlahi dintr-o zonă mirifică de la poalele Pindului, sat din care s-au mai tras și alți aromâni din principate, printre care marii filantropi Ciuflea de la Chișinău și Dalles din Dâmbovița³⁸. În testament nu uită nici locurile adoptive, dăruind bani mai multor mănăstiri și biserici, săracilor de pe moșiile mănăstirii, sau constituind un fond pentru măritișul fetelor sărace. Din faptul că pomenește de înțelegerea ce o are cu mănăstirea Sinaia, lăsând bani și bunuri atât acesteia, cât și călugărilor ei, deducem că relațiile sale cu mănăstirea se reglementaseră într-un fel. Totodată, dă mărturie că a făcut biserică la metocul din Slobozia și a zăgrăvit-o³⁹.

Însă după jumătate de an de la facerea diatei, două documente vin să arate că Damaschin nu-și găsisese încă liniștea, căci într-o scrisoare⁴⁰ acuză comportamentul starețului Iustin, iar apoi vine la Sinaia împreună cu epitropul de la Colțea, controlând socotelile starețului, acțiune în urma căruia epitropul decide, din câte se pare, să-i ia „epistășia”⁴¹ lui Iustin și să i-o dea în sarcină lui Damaschin. Nu putem specula dacă aceasta presupunea sau nu o reinstalare în egumenie; cert e că, după încă jumătate de an, avem alte două acte care fac puțină lumină: unul publicat, care îl atestă ca egumen la Sinaia tot pe Iustin, și altul inedit, în care însuși banul Grigore Brâncoveanu⁴² arată, tangențial, că Damaschin, rămas tot „proin Sinait”, era „neputincios” (bolnav). Deci, chiar de ar fi vrut să revină ca egumen (în contextul în care Iustin n-ar fi gestionat prea bine treburile gospodărești ale Sinăii), totuși probabil boala nu i-a mai permis să fie activ.

Se pare așadar că neputința bolii l-a determinat să se retragă definitiv, pentru că în toamna anului următor, 1815, are loc schimbarea numelui său monahal, din Damaschin în

³⁵ Publicată doar parțial pentru județul Prahova, catagrafia bisericească a Mitropoliei Ungrovlahiei din 1810 (B.A.R.: Doc.Ist. CMXVII/2) trece și mănăstirea Sinaia, cu numele tuturor viețuitorilor ei – o premieră.

Mulțumiri pe această cale pentru transliterare cercet. dr. Bogdan Mateescu, de la Inst. de Istorie „N. Iorga”.

³⁶ Prin anafora noului mitropolit din 1813, a cărei întărire domnească era publicată în 1897 de V.A. Urechia.

³⁷ În paranteză fie spus: hătișerul din 1802 stipula ca averea călugărilor morți să fie luată ca venit al mănăstirii.

³⁸ Vezi, pentru detalii: Anastase Hâciu, *Aromânii...* (1936), pp. 66-68, 471; I.D. Caragiani, *Studii istorice...* (1941).

³⁹ La decopertarea din 2007 s-au găsit și resturi de frescă - vezi Moga, *Despre parohia...* (2012), p.18.

⁴⁰ Trimisă probabil noului epitrop al Așezămintelor Colțea, clucerul Nicolae Trăsnea (?); mai multe se vor lămuri la traducerea din grecește, deocamdată neavând disponibil decât un scurt rezumat.

⁴¹ Din context, cu sensul de administrația financiar-contabilă.

⁴² Ultimul descendent masculin al celebrului voievod-martir, ce avea să moară fără urmași de sânge la 1832.

Dionisie⁴³: documentele în care este pomenit cu primul nume se opresc în septembrie 1815, iar din decembrie încep actele în care va apărea numai cu noul nume; ele nu se întrepătrund deloc – ba mai mult, primul act în care apare ca Dionisie arată că era „proin Sinait” și fusese egumen al mănăstirii – element care certifică definitiv identitatea comună Damaschin = Dionisie. Pentru anii ce urmează am găsit încă șapte documente în care este pomenit cu noul nume Dionisie, ultimul dintre ele fiind o jalbă făcută de el însuși, în ianuarie 1820 (deci cu patru luni înainte de moarte).

O categorie aparte sunt documentele făcute de cei ce i-au supraviețuit. Printre ele, la loc de cinste pentru noi, este o catagrafie a averii sale, făcută din poruncă domnească la patru zile după ce a răposat, și din care aflăm, pe lângă suma de bani găsită în chilia sa, despre mai multe zapise de datorii (împrumutase diverse persoane în ultima perioadă a vieții) și despre lucrurile personale (haine, unelte, inclusiv arme, dar și 54 de cărți care au fost preluate de starețul Iustin - ce semna diata alături de iconomul Colței, logofătul Belu și serdarul trimis de domnie). Diversitatea de obiecte de epocă ce se aflau în locuința sa ne transpune în atmosfera vremii și este o mărturie importantă pentru viața unui călugăr venerabil în ultimii ani ai timpurilor fanariote.

Recent, documentul în care se menționa că fusese îngropat în „biserica ot Slobozia” a fost identificat într-un al doilea exemplar manuscris, puțin diferit și aflat în altă arhivă decât primul – ceea ce demonstrează fără echivoc veridicitatea informației. În ce privește ctitoria sa de la metoc, deși părintele Petru Moga propunea ca perioadă a ridicării bisericii anii dinaintea războiului austro-turc, când Damaschin era doar dăchiu al mănăstirii⁴⁴, subsemnatul crede că putea fi construită tot atât de bine și în anii ce au urmat - poate chiar după marele cutremur din 1802, în contextul șantierelor de reparații ce vor fi fost necesare peste tot. Oricum, la 1805 biserica exista sigur⁴⁵ - și aproape sigur în aprilie 1804, după cum am văzut.

Cum va fi arătat, însă, bisericuța lui Damaschin-Dionisie ? Planul fundațiilor descoperite este unul de navă, fără abside, și arată un lăcaș cu o poziție puțin diferită de a celui actual, compartimentat în naos și pronaos⁴⁶; în altar încă nu s-au făcut investigații, pentru a întregi conturul, așa că este loc și pe viitor de o cercetare arheologică lămuritoare – mai ales în căutarea unor eventuale urme ale unui lăcaș anterior, fie el și de lemn⁴⁷. Din fericire, am găsit și o descriere sumară a bisericii, într-un inventar făcut la 1830, după instalarea starețului Ioasa⁴⁸:

⁴³ Cel mai probabil prin tunderea în ultima treaptă monahală, cea de schimonah.

⁴⁴ Moga, *Despre parohia...* (2012), p.18, 22.

⁴⁵ Informație dedusă din textul catagrafiei de la 1810, ce atestă „biserica de zid, cu toate rânduialele bune”, iar alături scrie că preotul fusese hirotonit în anul 1805 pe seama ei. Avea hramul „Adormirea Maicii Domnului” (păstrat cel puțin până la 1830 - deducem dintr-un document la care vom mai reveni).

⁴⁶ Zidul dintre ele era destul de gros, așa cum se obișnuia în arhitectura de tradiție medievală. Fundația zidului de sud a fost fie suprapusă de construcția actuală, fie lăsată în exteriorul ei, pentru că doar latura nordică a fundației vechi s-a depistat în interior.

⁴⁷ În ultimele decenii, arheologia medievală românească a demonstrat că se pot păstra și urme ale bisericilor de lemn, chiar foarte vechi – este cazul spectaculos al ctitoriei lui Bogdan întemeietorul, de la Rădăuți.

⁴⁸ Doc.50 din colecția de la Arhivele Naționale Prahova. În anul precedent fusese un cutremur care avariase grav o biserică în târgul Câmpinei (după mărturii din presa vremii), dar se pare că la Slobozia nu stricase decât casa metocului, zidită de Damaschin, care devenise de nelocuit (cf. doc.50).

„Biserica de zid; tâmpla iarăși de zid; fără turle; zugrăvită peste tot; pardosită cu scânduri de brad; învălită cu șindrilă, învălișu bunu; cu o clopotniță de lemn, cu două clopote, unu mai mare și altul mai mic⁴⁹; cu curtea de gard.”

Era deci o bisericuță modestă, potrivită unui metoc, încadrată în cea mai simplă tipologie, iar ca stil probabil se alătura curentului școlii populare de la finele epocii fanariote, ce păstrase vechile tradiții bizantine prin meșterii micilor biserici rurale. Pentru a ne face o idee și a intra mai bine în atmosfera aceluia lăcaș, am putea vizita o biserică cu caracteristici similare, datând din aceeași perioadă, dar care se mai păstrează: de pildă – pentru a ne limita numai la județul nostru – biserica „Cuv. Paraschiva” din Scorțeni (mai veche, însă refăcută în 1802) sau mai degrabă biserica părăsită „Sf. Nicolae” din Puchenii Moșneni (1818). Ori, puțin mai departe, două bisericuțe din regiunea dealurilor viticole: cea din Valea Scheilor, com. Călugăreni (1784) și cea din Tohani, com. Gura Vadului (1816).

Este posibil ca biserica lui Dionisie să mai fi fost modificată până la demolarea ei din 1860: contrar celor afirmate de pr. Moga (citez: *„nu a fost refăcută nici în campania de reconstrucție de la începutul anilor '40 ai secolului XIX... deoarece nu este nominalizată alături de celelalte realizări ale stareților sinaiți, Ioasaf și Paisie”*), totuși Enăceanu scria la 1881, referindu-se la epoca 1837-1840, că „vedem pre Ioasaf reconstruind mitocul cu biserica satului”⁵⁰. Dintr-o altă descriere, de la 1859 (cu un an înainte de demolare)⁵¹, am putea deduce chiar că la cutremurul puternic din 1838 i se stricaseră bolțile, fără să mai fie refăcute apoi, căci acum la 1859 avea „tavan de scânduri”; dar, având și în plus „o turlă de scânduri veche” unde fuseseră aduse cele două clopote, este cert că fusese modificată în stăreția lui Ioasaf⁵². Astfel că putem considera, până la noi dovezi, că Ioasaf doar va fi reparat biserica după 1838, când a refăcut și casa metocului așa cum o vedem azi, construind alături și un hambar (1842) și reclădind moara de sub mal (existentă și azi, dar în altă formă).

Deși sursele primare („*Tradiția...*” lui Bertescu, suplica lui Ioasaf sau Manuscrisul 29 de la Sinaia) s-au mărginit să relateze faptele, fără vreun comentariu părtinitor, totuși primul „istoric” al Sinăii, Ghenadie Enăceanu, a interpretat tendențios și l-a făcut pe Damaschin-Dionisie aproape „nomina odiosa” pentru posteritate; chiar dacă 14 ani mai târziu, mult mai obiectivul A.G. Găleşescu evita să emită orice fel de sentințe, totuși alți autori ulteriori au preluat calomniile lui Enăceanu, iar memoria egumenului a rămas pătată. În contextul naționalist al epocii secularizării, era și dificil să vorbești frumos despre un egumen grec – și aici am putea face legătura cu faptul că la refacerea ctitoriei sale de la Slobozia Câmpinei, mormântul său a fost ignorat, iar piatra de pisanie a fost probabil ștearsă (răzuită)⁵³. Totuși, faptul că fostul egumen a intrat în conflict cu succesorul său este de netăgăduit, iar tulburările din jurul lui rămân învăluite deocamdată în mister.

⁴⁹ Clopotul cel mic se făcuse în cursul anului 1815, cu prețul a 70 taleri (cf. catastihului de venituri și cheltuieli ale mănăstirii Sinaia, aflat între documentele colecției de la Ploiești).

⁵⁰ E adevărat însă că, în lipsa unei trimiteri bibliografice, nu știm pe ce anume și-a bazat acesta afirmația - ca și în cazul multor altor afirmații ale sale.

⁵¹ Ms.rom.726 B.A.R., fila 117 (*Catagrafie de toată zestrea mișcătoare și nemișcătoare a M-rii Sinaia...*).

⁵² Despre celălalt stareț din intervalul 1830-1859, Paisie, nicio sursă nu scrie c-ar fi intervenit asupra metocului.

⁵³ Descoperită tot la restaurările din anii 2000, sub o placă modernă de marmură, ea pare să fi fost la origine doar vopsită (pictată) – la fel cum a fost realizată pisania din 1795 de la biserica mănăstirii Sinaia.

Noile surse istorice descoperite vin, aşadar, să mai întregească imaginea despre un personaj fascinant şi epoca în care a trăit, rescriind istoria metocului mănăstirii Sinaia de la Slobozia Câmpinei, dar implicit şi pe aceea a frumoasei mănăstiri cantacuzine ce avea să stea, peste vremuri, la baza formării celebrei staţiuni montane, scaun al dinastiei regale.

Investigaţiile vor continua pe parcursul acestui an, şi cu ajutorul Domnului sperăm să putem oferi cititorului pasionat, dar şi specialiştilor, o apariţie de interes care să mai pună o cărămidă la cunoaşterea istoriei şi memoriei locurilor noastre, care - după cum spuneam la început - îl răsplătesc pe omul care le sfinţeşte.

Câmpina, 22 Mai 2020

FOTO 1: Mormântul schimonahului Dionisie, 7 Iunie 2007

FOTO 2: Fundațiile bisericii lui Damaschin-Dionisie
(sfârșitul sec. al XVIII-lea / începutul sec. al XIX-lea), dezgropate în iunie 2007 - în prezent
marcate prin paviment de piatră, încadrat în noul paviment de cărămidă al bisericii.
Aici, fundația zidului dintre naos și pronaos

FOTO 3: Căramida inscripționată de la căpătâiul lui Dionisie

FOTO 4: Osemintele lui Dionisie, așa cum se găseau în mormânt

FOTO 5: Slujba de reînhumare a osemintelor lui Dionisie, 7 iunie 2007

FOTO 6: Biserica veche a m-rii Sinaia - pisania pictată de Damaschin, la restaurare (1795)

FOTO 7: Paftaua dichiului Damaschin, din muzeul mănăstirii Sinaia

FOTO 8: Epitaful inscripționat cu numele lui Damaschin, din același muzeu

FOTO 9: Portretul stareșului Iustin (tablou în ulei, cca 1820)

*** Foto copertă:**
Portretul egumenului Damaschin (frescă din paraclisul mănăstirii Sinaia, 1792)